

MOGU LI RAČUNOVODSTVENE INFORMACIJE UKAZATI NA KORUPTIVNE AKTIVNOSTI KOMPANIJA?

Milutin Živanović

Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, milutin.zivanovic@ekof.bg.ac.rs

Maja Ribić

Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, maja.ribic@ekof.bg.ac.rs

Apstrakt: *Korupcija predstavlja vrstu prevara sa kojom se suočavaju, kako nerazvijene i zemlje u razvoju, tako i razvijene zemlje, i koja beleži visoku stopu rasta. Samim tim, javlja se kao neophodnost postojanje načina da se ona što ranije otkrije i spreči kako bi se eliminisale štete koje donosi i kako bi svi tržišni učesnici imali jednake šanse za poslovanje. Sa ciljem sprečavanja korupcije u Sjedinjenim Američkim Državama, 1977. godine, usvojen je Zakon o sprečavanju korupcije u inostranstvu (FCPA) koji treba da onemogući davanje mita javnim službenicima u cilju sticanja ili zadržavanja posla. Na osnovu ovog zakona, brojne kompanije su platile velike kazne zbog korupcije. Analizom načina na koji se nezakonita plaćanja u kompanijama predstavljaju pri računovodstvenom obuhvatanju, uočena je mogućnost da se na bazi finansijskih izveštaja otkrije korupcija. U ovom radu, analizirani su finansijski izveštaji kompanija koje su prema FCPA bile optužene za korupciju sa ciljem da se utvrde pokazatelji koji bi mogli pomoći da se na osnovu njih otkriju koruptivne šeme. Krajnji cilj autora je razvijanje modela koji bi mogao da pravovremeno ukaže na postojanje korupcije u kompanijama i tako spreči njen dalji razvoj.*

Ključne reči: *mito, korupcija, finansijski izveštaji, pokazatelji korupcije, FCPA*

Uvod

Iako se u literaturi mogu sresti brojne definicije korupcije, definiciju koja je dovoljno sveobuhvatna da inkorporira različite koruptivne šeme i da istovremeno ukaže na suštinu ove pojave dao je Nye (1967) koji korupciju definiše kao namerno zloupotrebljavanje poverenih moći zarad lične koristi. Ova definicija ističe osnovnu karakteristiku korupcije naglašavajući da je u pitanju aktivnost u kojoj određeni pojedinac koristi svoj položaj kako bi stekao ličnu korist na štetu organizacije koju predstavlja (Kranacher & Riley, 2019). Iako se tradicionalno na korupciju gledalo kao na nešto što se vezuje isključivo za državu i nosioce javnih funkcija, danas se korupcija posmatra kao fenomen koji je podjednako prisutan i u privatnom i u javnom sektoru. U tom smislu, posebno treba istaći definiciju koju daje Passas (2020), u kojoj ističe da korupcija predstavlja zloupotrebu poverene moći u javnom ili privatnom sektoru kako bi se ostvarila lična korist. Imajući sve navedeno u vidu, može se zaključiti da se pod korupcijom ne podrazumevaju samo

radnje koje se vrše da bi se uticalo na odluke vladinih zastupnika ili zaposlenih već da bi se uticalo i na poslovnu odluku određenog privrednog subjekta.

Iako se fenomen korupcije uglavnom vezuje za nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju, on je prisutan i u visoko razvijenim zemljama. Naime, statistika pokazuje da se korupcija dešava svuda u svetu, iako se njena zastupljenost razlikuje od regiona do regiona (ACFE, 2024). Razlika se ogleda u tome što se slučajevi korupcije češće otkrivaju i procesuiraju u razvijenim zemljama sa jakim institucijama. Takođe, treba naglasiti da subjekti iz razvijenih privreda, koje se dobro kotiraju kada su različiti indeksi korupcije u pitanju, mogu biti saučesnici na druge načine, podstičući korupciju u stranim jurisdikcijama, iako to ne čine na svojim domaćim tržištima (Barrington et al, 2022).

U literaturi se mogu sresti različite tipologije i klasifikacije korupcije (Joković, 2018). Klasifikacija koja je od posebnog interesa za naše istraživanje jeste ona koja identifikuje različite oblike korupcije u zavisnosti od karakteristika koruptivnih šema. Naime, reč je o klasifikaciji koju je razvilo Udruženje sertifikovanih istražitelja prevara (engl. *Association of Certified Fraud Examiners* – ACFE) prema kojoj se korupcija može javiti u jednom od četiri navedena oblika: (1) podmićivanje; (2) sukob interesa; (3) ekonomska iznuda; i (4) nezakonite nagrade. Bez namere da na ovom mestu dalje razrađujemo pojedinačne tipove koruptivnih šema i da detaljno elaboriramo sličnosti i razlike između njih, želimo da istaknemo da je od svih identifikovanih koruptivnih šema u praksi najzastupljenije podmićivanje – odnosno nuđenje, davanje, traženje ili primanje mita. Samim tim, svi slučajevi koje smo analizirali u našem radu predstavljaju slučajeve podmićivanja.

Na zastupljenost korupcije ukazuje i njena mnogo veća učestalost pojavljivanja u odnosu na druge vrste prevara. Prema kategorizaciji koju je razvio ACFE, sve prevare se mogu klasifikovati u tri osnovne kategorije: protivpravno prisvajanje imovine, korupcija i prevarno finansijsko izveštavanje (Albrecht et al., 2018). Ovo se slikovito predstavlja takozvanim „stablom prevara“ gde se ove kategorije dalje granaju na potkategorije do pojedinačnih šema odnosno načina za realizaciju prevara.

Prema podacima iz poslednjeg Izveštaja nacija (ACFE, 2024), koji je obuhvatio 1.921 slučaj različitih oblika prevara na globalnom nivou, koje su se desile između januara 2022. i septembra 2023. godine, čak polovinu slučajeva prevara činili su slučajevi korupcije. Medijalni gubici koje su pretrpele organizacije žrtve u „tipičnim“ slučajevima korupcije iznosili su oko 200 hiljada dolara, dok su prosečni gubici iznosili čak 1,7 miliona dolara. Ovaj podatak ukazuje na određeni broj slučajeva korupcije na desnom repu raspodele, koji su izazvali jako velike gubitke i koji mogu imati ozbiljne posledice, kako po samu organizaciju, tako i po društvo u celini. Takođe, ovo ukazuje na potrebu da se u istraživanjima, pored „tipičnih“ slučajeva, obuhvate i „ekstremni“ slučajevi korupcije.

U poređenju sa protivpravnim prisvajanjem imovine i prevarnim finansijskim izveštavanjem, slučajevi korupcije su zabeležili najveću stopu porasta u posmatranom periodu (33%). Iako se teorijski gledano sve prevare mogu

klasifikovati u jednu od tri osnovne kategorije, počinioци prevara ne poznaju uvek jasne granice između njih i često ne ograničavaju svoje šeme na samo jednu od njih. Naime, čak 38% slučajeva prevara, koje je ACFE analizirao u svojoj studiji, uključivalo je dve ili više vrsta prevara, pri čemu najčešće preklapanje postoji između neke od šema protivpravnog prisvajanja imovine i korupcije (35% slučajeva). Zanimljivo je da je u samo 1% slučajeva zabeleženo postojanje isključivo prevarnog finansijskog izveštavanja. Ovo ukazuje na to da kada je kompanija uhvaćena u vršenju prevare u finansijskim izveštajima, vrlo je verovatno da je počinila i druge vrste prevara, između ostalog i korupciju. Takva okolnost daje dodatnu motivaciju da se istraživanja o korupciji usmere ka vezi između finansijskog izveštavanja i korupcije.

Brzina kojom se šema korupcije razvija čini je drugom „najbržom“¹ šemom prevare – 15.400 dolara mesečno. Ovakav podatak ukazuje na značaj prevencije i ranog otkrivanja korupcije, odnosno, na potrebu razvijanja određenih alata i modela kojima bi se šema korupcije na nivou organizacije mogla detektovati. Pored navedenog, treba istaći da, u svim analiziranim sektorima (privreda, neprofitne organizacije, država i javna administracija), korupcija predstavlja najzastupljeniji tip prevarne šeme u odnosu na sve druge tipove prevara. Proučavanje prevalencije određenih vrsta prevarnih šema u različitim sektorima omogućava menadžerima i onima koji su posvećeni borbi protiv prevara da temeljno procene relevantne rizike od prevare. To im omogućava efikasno usmeravanje napora ka prevenciji i otkrivanju prevara. Sektori u kojima je rizik pojave korupcije najveći su sektori informaciono-komunikacionih tehnologija i energetike.

Kada su u pitanju istraživanja iz oblasti korupcije moglo bi se reći da se tokom veoma dugog perioda, ona nije „pojavljivala na radarima“ istraživača iz oblasti društvenih nauka (Buchan & Hill, 2014). Jedan od osnovnih razloga koji je doprineo takvoj situaciji u akademskim krugovima jeste činjenica da korupcija predstavlja multidimenzionalni fenomen na čiju pojavu može uticati jako veliki broj faktora koje je teško identifikovati. Međutim, u poslednjih pedesetak godina, akademski krugovi su ipak počeli da se suočavaju sa ovim problemom i da korupciju stavljaju na mapu istraživanja kada su društvene nauke u pitanju (Barrington et al, 2022). Takva istraživanja su se uglavnom kretala u smerovima analize sociološko-kulturoloških uzroka i posledica korupcije, analize ekonomskih efekata korupcije, analize institucionalnog okruženja u kojem se korupcija javlja, merenja korupcije (Heinrich & Hodess, 2011; Heywood, 2014; Malito, 2014; Langseth, 2016) i sl. Međutim, gotovo su nepostojeća istraživanja koja su dovodila u vezu finansijsko izveštavanje i korupciju i to, kako u smislu mogućnosti korišćenja informacija iz finansijskih izveštaja učesnika u šemi korupcije za potrebe predviđanja postojanja koruptivnih šema, tako i u smislu uticaja koji korupcija ima na performanse kompanija koje su deo koruptivnih šema. Ovo vidimo kao jedan od osnovnih doprinosa našeg rada.

¹ Brzina kojom se razvija šema prevare predstavlja odnos između ukupnog gubitka prouzrokovanog šemom prevare i dužine trajanja prevare.

Zakon o sprečavanju korupcije u inostranstvu – FCPA

Korupcija ometa ekonomski rast odvrćanjem javnih resursa od važnih prioriteta kao što su zdravstvo, obrazovanje i infrastruktura. To podriva demokratske vrednosti i slabi vladavinu prava. Uprkos očiglednoj opasnosti koju korupcija predstavlja za društvo, u Sjedinjenim Državama i još više u inostranstvu, regulativa se tek nedavno pomerila ka regulisanju ponašanja koje se može smatrati korumpiranim i to tamo gde se dešava od strane domaćih aktera koji deluju u inostranstvu (de la Torre, 2016). Zakon o sprečavanju korupcije u inostranstvu (engl. *Foreign Corrupt Practices Act* – FCPA) usvojen je od strane Američkog kongresa 1977. godine, kako bi se sprečila i suzbila, u to vreme, narastajuća praksa podmićivanja stranih javnih službenika od strane američkih kompanija.

Smatra se da ovaj zakon predstavlja jednu od najznačajnijih novina u oblastima kompanijskog i međunarodnog privrednog prava (Brewster, 2017). Ovaj akt se dominantno bavi problematikom korporativnog podmićivanja kod kojeg korporacije, koristeći određene koruptivne mehanizme, daju mito javnim službenicima kako bi stekli ili zadržali povlašćen status i preferencijalni tretman u obavljanju biznisa (Murphy, 2010). Donošenje ovog zakona potvrdilo je da je korupcija globalni fenomen i da sa globalizacijom poslovanja dolazi i do globalizacije korupcije, pogotovo kada govorimo o korporativnoj korupciji. Zapravo, pošto se i sama korupcija, tačnije korporativno podmićivanje, može posmatrati kao neka vrsta nelegalne i neetičke poslovne transakcije, može se reći da globalizacijom svih poslovnih transakcija korupcija nije bila pošteđena. Tokom perioda od 2008. do 2023. godine, SAD su prikupile preko 10 milijardi američkih dolara od privrednih društava koja su bila uključena u slučajeve podmićivanja u inostranstvu (FCPA, 2020).

Važno je naglasiti da FCPA sadrži dve vrste odredbi – (1) odredbe za sprečavanje podmićivanja i (2) računovodstvene odredbe. Sprovođenje ovog zakona zajedinčki omogućavaju Ministarstvo pravde SAD (*United States Department of Justice* – *US DOJ*), koje je zaduženo za procesuiranje slučajeva koji dovode do kršenja odredbi protiv podmićivanja, i Komisija za hartije od vrednosti SAD (*Securities and Exchange Commission* – *SEC*), koja sprovodi postupke u vezi sa kršenjem računovodstvenih odredbi (Guterman, 2015). Sama činjenica da se u zakonu koji je usmeren na sprečavanje korupcije, pored antikorupcijskih, nalaze i računovodstvene odredbe, govori u prilog tome da je korporativna korupcija često praćena propustima u računovodstvenom informacionom sistemu i finansijskim izveštajima. Naime, kako bi se prikrila iz finansijskih izveštaja, korupcija se često evidentira kao neka druga legitimna poslovna transakcija koja se suštinski nikada nije dogodila (odobreni popusti, povraćaj novca, konsultantske usluge, i sl.). To bi značilo da se kao posledica korupcije u bilansima javljaju fiktivne ekonomske promene. Može se zaključiti da korporativno podmićivanje uvek mora ostaviti neki trag u finansijskim izveštajima, čime računovodstvene informacije postaju relevantne za istraživanje i dokazivanje korupcije.

Odredbe koje se odnose na davanje mita zabranjuju fizičkim i pravnim licima, koja se nalaze u delokrugu ovog zakona, da vrše koruptivna plaćanja stranim zvaničnicima u cilju sticanja ili zadržavanja određenog posla. Fizička i pravna lica koja se nalaze u delokrugu FCPA su: (1) državljani SAD; (2) nelistirane kompanijame koje su registrovane i posluju u SAD; (3) listirane kompanije koje su registrovane i posluju u SAD; (4) strane kompanije koje se kotiraju na berzama u SAD ili od kojih se zahteva da podnose periodične izveštaje Komisiji za hartije od vrednosti (koje se nazivaju emitenti – engl. *issuers*) i (5) određena strana lica i kompanije koje deluju dok su na teritoriji SAD (FCPA, 2020).

Kao što se može videti, jedna od osnovnih karakteristika i specifičnosti FCPA jeste njegova primena čak i na kompanije koje nisu registrovane u SAD, ukoliko su emitenti ili ukoliko deluju dok su na teritoriji SAD. Na ovaj način se, sa jedne strane, štite interesi investitora koji ulažu na američkom tržištu kapitala i, sa druge strane, štite druga preduzeća koja se kotiraju na američkim berzama od nelojalne konkurencije izazvane koruptivnim radnjama. Dakle, FCPA omogućava da se korporativno podmićivanje i korupcija posmatraju kao globalni fenomeni koji ne poznaju državne granice jedne zemlje. Ovo je upravo bio jedan od osnovnih motiva zbog kojeg smo se odlučili da u radu analiziramo slučajeve korupcije na koje se primenjuje pomenuti zakon.

Računovodstvenim odredbama FCPA se, od američkih i stranih kompanija koje se kotiraju na američkim berzama ili podnose periodične izveštaje SEC-u, zahteva da vode ispravnu računovodstvenu evidenciju i da kreiraju i održavaju adekvatan sistem internih računovodstvenih kontrola. Takođe, računovodstvene odredbe zabranjuju pojedincima i preduzećima da vrše svesno falsifikovanje računovodstvenih isprava ili da svesno zaobilaze ili neprimenjuju usvojene sisteme internih kontrola.

Efekti korupcije na finansijske izveštaje

Prethodno je pomenuto da se počinjene prevare prepliću i retko javljaju izolovano. Međutim, prevarno finansijsko izveštavanje, iako se najređe javlja u odnosu na ostale vrste prevara, izazvalo je veliku pažnju istraživača koji su na bazi analize finansijskih izveštaja razvili modele koji mogu ukazivati na to da kompanije vrše manipulacije. Postoje brojni modeli (Beneish, 1999; Dechow et al., 2010; Pustylnick, 2009) koji korišćenjem različitih varijabli „testiraju“ da li se kompanije bave prevarnim finansijskim izveštavanjem, pri čemu je najpoznatiji i najčešće korišćen Benišov *M skor*. *M skor* svoju popularnost duguje preciznom predviđanju prevara u finansijskim izveštajima, kao i svojoj jednostavnosti. Postoje dve varijante ovog modela: originalni model od 8 varijabli i model od 5 varijabli. Poređenjem rezultata koji je dobijen primenom modela sa definisanom graničnom vrednosti donosi se zaključak o mogućnosti postojanja prevara u finansijskim izveštajima.

U cilju istraživanja mogućnosti da se korupcija može detektovati na osnovu podataka iz finansijskih izveštaja, u radu je inicijalno primenjen Benišov model.

Vrednost Benišovog M skora izračunata je za duži vremenski period kako bi se pokrili periodi pre, tokom i nakon vremena kada se kompanija iz uzorka upuštala u koruptivne aktivnosti. Međutim, analiza je pokazala da ovaj model nije efikasan u otkrivanju korupcije, imajući u vidu da nijedna kompanija iz uzorka nije bila označena kao manipulator ni u jednom od analiziranih perioda. Ovakav rezultat nije iznenađujući s obzirom da su varijable koje model koristi namenjene otkrivanju manipulacija karakterističnih za prevarno finansijsko izveštavanje. Kako se tehnike putem kojih kompanije prikrivaju koruptivne aktivnosti iz finansijskih izveštaja, razlikuju od tehnika prevarnog finansijskog izveštavanja, za potrebe detekcije korupcije neophodno je razviti drugačiji model.

U cilju pronalaska relevantnih računovodstvenih pokazatelja kao prediktora korupcije izvršen je pregled literature. Međutim, prema našim saznanjima, ne postoje istraživanja koja su na ovaj način povezivala računovodstvo i korupciju. Kako ova, iako nezakonita, plaćanja moraju na neki način biti računovodstveno obuhvaćena dalja analiza usmerena je na načine na koje su kompanije optužene za korupciju obuhvatale ova plaćanja, odnosno, kako su u svojim knjigama predstavljale ova plaćanja. Za analizu su korišćeni veoma sadržajni Sporazumi o odloženom krivičnom gonjenju (*Deferred Prosecution Agreement – DPA*) koje izdaje Ministarstvo pravde SAD i Nalozi Komisije za hartije od vrednosti u kojima su detljno opisane korišćene koruptivne šeme.

Pregledom navedenih dokumenata može se zaključiti da su korupmirane kompanije primenjivale veći broj različitih šema podmićivanja. Veliki broj kompanija je plaćanje mita prikrivalo pomoću kreiranja lažnih fakutra. Fakture su se najčešće odnosile na konsultantske usluge imajući u vidu da se kod ovakvog tipa usluga najteže može ući u trag tome da li su se ugovorene i plaćene aktivnosti zaista desile. Osim konsultantskih usluga, ova plaćanja su „provlačena“ i kao redovni troškovi reklama i promocija, usluga distributera, čišćenja i sličnih poslovnih rashoda. Zajedničko za sve ove lažne fakture jeste da su u knjigama i finansijskim izveštajima završavale u okviru pozicija opštih administrativnih troškova i troškova prodaje (*Selling, General and Administrative expenses – SG&A*). Samim tim, očekuje se da je kod kompanija koje su imale koruptivna plaćanja učešće ovih troškova u prihodima od prodaje veće nego kod kompanija koje nisu plaćale mito.

Još jedna identifikovana tehnika koje su kompanije koristile kako bi prikrile koruptivna plaćanja jeste odobravanje popusta. Poenta odobravanja ovih popusta nije snižavanje cene krajnjim kupcima, već oslobađanje gotovine za podmićivanje. Popusti su završavali kod posrednika između kompanije i krajnjih kupaca, koji su od njih kreirali fondove za nedozvoljena plaćanja. Posrednici su vršili preprodaju proizvoda ili usluga po višim cenama krajnjim kupcima, a razliku u ceni koristili kao izvor davanja mita. Iako inicijalni cilj ovakvih šema može biti dobijanje novih poslova, što bi trebalo da dovede do povećanja prihoda od prodaje, zbog značajnih odobrenih popusta koji umanjuju neto prihode, ovakve šeme na kraju mogu izazvati stagnaciju ili čak pad pomenutih prihoda.

Imajući sve navedeno u vidu u radu će biti testirane dve osnovne hipoteze:

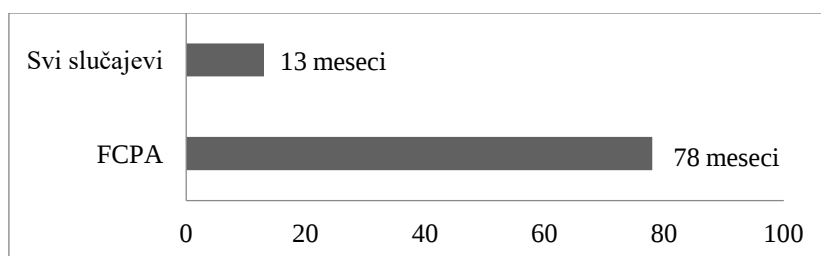
H1: Opšti administrativni troškovi i troškovi prodaje preduzeća koja vrše podmićivanje statistički značajno su veći od prosečnog nivoa ovih troškova utvrđenih na nivou grane tokom perioda trajanja koruptivne šeme.

H2: Stope rasta prihoda od prodaje preduzeća koja vrše podmićivanje ne odstupaju statistički značajno od granskih stopa rasta tokom perioda trajanja koruptivne šeme.

Podaci i uzorak

U radu su analizirani globalni slučajevi korupcije koji su otkriveni u periodu 2019–2023. godine u sklopu primene Zakona o sprečavanju korupcije u inostranstvu. Ovi slučajevi su kao epilog imali višemilionske kazne koje su bile izrečene od strane Američkog ministarstava pravde i Komisije za hartije od vrednosti i to, kako zbog kršenja odredbi protiv podmićivanja, tako i zbog kršenja računovodstvenih odredbi. Uvidom u informacije o slučajevima korupcije, koje na svojim veb-sajtovima objavljuju prethodno pomenuta regulatorna tela, identifikovano je 30 slučajeva korporativnog podmićivanja koji su otkriveni tokom analiziranog perioda. Za svaki od navedenih slučajeva utvrđen je period (početna i završna godina) tokom kojeg je koruptivna šema trajala².

Na bazi godišnjih konsolidovanih izveštaja kompanija koje su vršile podmićivanje i prekršile odredbe FCPA, izvršeni su obračun i analiza njihovih: (1) učešća opštih administrativnih i troškova prodaje u prihodima od prodaje i (2) stopa rasta prihoda od prodaje tokom perioda trajanja koruptivne šeme. Godišnji izveštaji ovih kompanija dostupni su na veb-sajtu američke Komisije za hartije od vrednosti, budući da su kompanije koje se nalaze u delokrugu FCPA u obavezi da SEC-u podnose finansijske izveštaje u odgovarajućem formatu. Kako bi se utvrdilo da li su učešća SG&A troškova i stope rasta prihoda preduzeća koja su vršila podmićivanje bila značajno veća od granskog proseka tokom perioda trajanja koruptivne šeme, u istraživanju su korišćeni podaci o granskim prosecima koji se nalaze u okviru javno dostupne onlajn baze podataka koju je razvio profesor Asvat Damodaran³.

Slika 1. Dužina trajanja koruptivne šeme

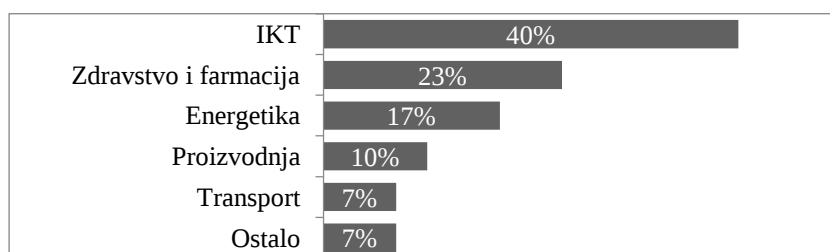
Izvor: Prikaz autora.

² Uglavnom se dešavala mnogo ranije u odnosu na trenutak kada je otkrivena i kada su izrečene odgovarajuće sankcije u skladu sa FCPA.

³ Dostupno na https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/New_Home_Page/data.html

Prosečna vrednost trajanja koruptivne šeme, merena medijanom, iznosila je 6,45 godina. To bi značilo da tipičan slučaj korupcije kojim se krši FCPA traje približno šest i po godina, što je značajno duži period u odnosu na trajanje tipičnog slučaja korupcije koji, prema poslednjem izveštaju ACFE, traje oko godinu dana (trinaest meseci). Ovo upućuje na zaključak da su slučajevi korupcije koji predstavljaju kršenje FCPA dugotrajniji i da shodno tome izazivaju značajno veće štete u odnosu na tipične slučajeve korupcije.

Kada su u pitanju sektori u kojima su se odvijale šeme podmićivanja, ubedljivo najzastupljeniji je sektor informaciono-komunikacionih tehnologija (40%), što je u ravni sa nalazima do kojih je došao i ACFE analizirajući sve tipove korupcije na globalnom uzorku⁴. Odmah iza njega slede sektori zdravstvene zaštite i farmacije (23%) i energetike (17%).

Slika 2. Zastupljenost korupcije po sektorima

Izvor: Prikaz autora.

Kada govorimo o geografskoj dimenziji analiziranih koruptivnih šema, posebno je zanimljivo istaći da, samo 35% kompanija koje su davale mito i prekršile FCPA, predstavljaju američke kompanije. Ovo ukazuje na jednu od osnovnih karakteristika američkog Zakona o sprečavanju korupcije u inostranstvu a to je primena na sve kompanije, koje su tzv. emitenti u SAD, nezavisno od toga da li su registrovane u SAD. Najzastupljeniji region, kada su u pitanju kompanije koje su vršile podmićivanje, jeste Zapadna Evropa. Ove zemlje čine skoro 50% uzorka (Nemačka, Francuska, Holandija, Švedska, i sl.).

Sa druge strane, ukoliko se posmatraju zemlje u kojima su se koruptivne šeme odvijale, dominiraju zemlje iz Centralne i Istočne Azije (Uzbekistan, Turska, Rusija, Kina) koje čine preko polovine slučajeva (52%), sa Bliskog Istoka (Saudijska Arabija i UAE) oko 40% slučajeva, iz Latinske Amerike (Brazil, Kolumbija, Venecuela) i Afrike (Angola, Nigerija, Južna Afrika) oko 30% slučajeva.

Ovi nalazi potvrđuju da subjekti iz razvijenih privreda koje se dobro kotiraju kada su u pitanju različiti indeksi korupcije, mogu direktno podsticati korupciju u stranim jurisdikcijama, iako to ne čine na svojim domaćim tržištima. Takođe, ovi nalazi potvrđuju da je korupcija dominantno zastupljena u zemljama koje karakteriše nizak nivo ekonomskog razvoja, glomazan javni sektor, nerazvijena demokratija i slabe institucije.

⁴ Od toga se 22,5% odnosi na telekomunikacije, dok se 17,5% odnosi na IT sektor.

Slika 3. Geografska rasprostranjenost korupcije

Napomena: sivom bojom su predstavljene zemlje koje su vršile podmićivanje, a crnom zemlje u kojima su se koruptivne šeme odvijale
 Izvor: Prikaz autora.

Rezultati istraživanja

Testiranje navedenih hipoteza izvršeno je na bazi podataka prikupljenih iz konsolidovanih finansijskih izveštaja 30 kompanija za koje je identifikovano korporativno podmićivanje. Kako je prethodno navedno, na osnovu finansijskih izveštaja ovih kompanija, obračunata su dva pokazatelja: učešće opštih administrativnih i troškova prodaje u prihodima od prodaje i stopa rasta prihoda od prodaje. Ova dva pokazatelja su dalje iskorišćena za formulisanje dve varijable čija je statistička analiza sprovedena korišćenjem statističkog softvera SPSS.

Varijable korišćene za testiranje hipoteza kreirane su na sledeći način:

$$SG\&A = \left(\frac{\text{Opšti administrativni i troškovi prodaje}}{\text{Prihodi od prodaje}} \right)_{kt} - \left(\frac{\text{Opšti administrativni i troškovi prodaje}}{\text{Prihodi od prodaje}} \right)_{gkt}$$

gde su:

$\left(\frac{\text{Opšti administrativni i troškovi prodaje}}{\text{Prihodi od prodaje}} \right)_{kt}$ predstavlja učešće opštih administrativnih i troškova prodaje u prihodima od prodaje kompanije koja vrši podmićivanje (k) za ceo period trajanja koruptivne šeme (t)

$\left(\frac{\text{Opšti administrativni i troškovi prodaje}}{\text{Prihodi od prodaje}} \right)_{gkt}$ predstavlja učešće opštih administrativnih i troškova prodaje u prihodima od prodaje na nivou grane kompanije koja vrši podmićivanje (gk) za ceo period trajanja koruptivne šeme (t).

$$RGR = \text{Stopa rasta prihoda}_{kt} - \text{Stopa rasta prihoda}_{gkt}$$

gde su:

$Stopa\ rasta\ prihoda_{kt}$ predstavlja prosečnu godišnju stopu rasta prihoda od prodaje kompanije koja vrši podmićivanje (k) za ceo period trajanja koruptivne šeme (t)

$Stopa\ rasta\ prihoda_{gkt}$ predstavlja prosečnu godišnju stopu rasta prihoda od prodaje na nivou grane kompanije koja vrši podmićivanje (k) za ceo period trajanja koruptivne šeme (t)

Pre testiranja hipoteza, testirana je normalnost rasporedele dve posmatrane varijable. S obzirom na činjenicu da uzorak čini 30 kompanija, korišćen je *Shapiro-Wilic* test koji je primereniji kada je veličina uzorka manja od 50 (Mishra et al., 2019). Rezultati testa prikazani u Tabeli 1 ukazuju da varijabla SG&A ima normalnu raspodelu, dok kod varijable RGR to nije slučaj.

Tabela 1. Testiranje normalnosti raspodele varijabli

Varijabla	SG&A	RGR
Prosečna vrednost	0,03539	-0,00626
Standardna devijacija	0,05489	0,056228
Test statistika	0,963	0,901
p-vrednost	0,366	0,009

Izvor: Obračun autora.

Rezultati testiranja hipoteza prikazani su u Tabeli 2. Imajući u vidu način na koji su hipoteze definisane, u cilju njihove provere testirano je da li se navedene varijable, definisane kao razlike vrednosti u koruptivnim kompanijama i proseka grane, statistički značajno razlikuju od nule. S obzirom na prethodno utvrđenu normalnost raspodele varijable SG&A, za testiranje hipoteze H1 korišćen je parametarski *One-Sample T Test*, dok je zbog odsustva normalnosti raspodele varijable RGR, za testiranje hipoteze H2 korišćen neparametarski *Wilcoxon Signed Ranks Test*.

Tabela 2. Testiranje hipoteza H1 i H2

Varijabla	SG&A	RGR
Test statistika	3,531	-0,648
p-vrednost	<0,001	0,517

Izvor: Obračun autora.

Dobijeni rezultati za varijablu SG&A potvrđuju hipotezu H1 i ukazuju da kompanije koje učestvuju u aktivnostima podmićivanja beleže natprosečne iznose opštih administrativnih troškova i troškova prodaje u poređenju sa prosecima grana u kojima posluju. Na nivou analiziranog uzorka, ova razlika je, u proseku, posmatrano za ceo period trajanja koruptivne šeme, iznosila 3,54 procentna poena i

statistički je značajno veća od nule⁵. Ovakav nalaz implicira da postojanje natprosečnih iznosa SG&A troškova, može biti jedan od indikatora postojanja korupcije, kao i da bi ova komponenta trebalo da bude deo modela za predviđanje korupcije, što predstavlja značajan doprinos ovog rada.

Drugi deo rezultata odnosi se na testiranje H2 odnosno na poređenje stopa rasta prihoda kompanija koje su učestvovala u koruptivnim šemama i stopa rasta prihoda ostvarenih na nivou proseka grane. Rezultati za varijablu RGR ukazuju da se prosečna razlika između stopa rasta prihoda statistički značajno ne razlikuje od nule. Ovakav rezultat potvrđuje hipotezu H2 i sugerise da kompanije koje učestvuju u aktivnostima podmićivanja beleže prosečne stope rasta prihoda od prodaje tokom perioda trajanja koruptivne šeme, odnosno, ostvaruju stope rasta koje su na nivou proseka grane u kojoj posluju. Može se zaključiti da kompanije vrše podmićivanje usled pritiska da spreče pad ostvarenih prihoda ili usled pritiska da ostvaruju stope rasta koje su na nivou proseka grane u kojoj posluju. Navedeni razlozi uklapaju se i u teorijski koncept predstavljen poznatim „troughlom prevara“ (Crumbley & Fenton, 2021), gde je pritisak jedan od 3 elementa⁶. Dodatno, dobijeni rezultat može biti posledica načina na koji su kompanije iz uzorka obezbeđivale sredstva za podmićivanje. Moguće je da su se kod ovih kompanija pozitivni efekti, koji su posledica povećanog obima poslovanja zbog poslova dobijenih kroz podmićivanje, poništili sa negativnim efektima smanjenja neto prihoda nastalih zbog odobravanja popusta.

Zaključak

Imajući u vidu zastupljenost i brzinu razvoja korupcije, neophodno je da se ona što pre otkrije. To zahteva razvijanje „crvenih zastavica“ koje će na vreme ukazivati na postojanje koruptivnih aktivnosti. Analiza sprovedena u radu ukazuje na postojanje mogućnosti da se na osnovu analize finansijskih izveštaja korupcija otkrije. Korišćenje pokazatelja zasnovanih na finansijskim izveštajima svakako ne može garantovati postojanje korupcije ali može poslužiti da se stvori osnova za detaljniju analizu koja treba da rezultira zaključkom da li se kompanija bavi koruptivnim aktivnostima. Krajnji zaključak mora biti rezultat detaljne analize, s obzirom na to da određena vrednost pokazatelja može biti i posledica redovnog poslovanja, a ne korupcije.

Kako pojedinačni pokazatelji predstavljaju manje siguran signal postojanja korupcije, ideja autora je da se u daljem istraživanju, po ugledu na modele koji postoje za utvrđivanje prevarnog finansijskog izveštavanja, razvije model koji bi ukazivao na korupciju u kompanijama. U cilju razvoja takvog modela, neophodno bi bilo uključiti dodatne pokazatelje iz finansijskih izveštaja. Takođe, kako je uočeno da podmićivanje ima svoje različite tehnike i mehanizme, koji mogu imati

⁵ U tipičnom slučaju korupcije koji je karakterističan za primenu FCPA, ova razlika iznosi blizu 4 procentna poena.

⁶ Elementi trougla prevara su: pritisak, prilika da se prevara sprovede i njena racionalizacija.

različite efekte na finansijske izveštaje, bilo bi korisno analizu spovesti i na poduzorcima različitih šema podmićivanja.

Jedno od glavnih ograničenja sprovedenog istaživanja odnosi se na činjenicu da je zbog nedostupnosti pojedinačnih finansijskih izveštaja, analiza sprovedena na bazi izveštaja grupe, iako su u koruptivnim šemama često učestvovala samo neke od kompanija koje grupu čine. Ova činjenica je mogla zamaskirati rezultate i efekte koruptivnih aktivnosti s obzirom da bi menadžeri na nivou grupe mogli koristiti mogućnosti korupcije u pojedinim zemljama kako bi natprosečno visokim ostvarenim rezultatima prikrili lošije rezultate poslovanja na drugim lokacijama, gde ovakva vrsta „poboljšanja“ rezultata nije moguća. Navedeno bi moglo dodatno objasniti dobijene rezultate u vezi sa stopom rasta prihoda koji na nivou grupe nisu značajno različiti od onih ostvarenih na nivou proseka grane.

Reference

- ACFE (2024). *Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse*. <https://legacy.acfe.com/report-to-the-nations/2024/> [12. 4. 2024.]
- Albrecht W., Albrecht C., Albrecht C., Zimbelman M. (2018). *Fraud Examination*. Mason, OH: Cengage Learning.
- Barrington, R., David-Barrett, E., Power, S., Hough, D. (2022). *Understanding Corruption: How Corruption Works in Practice*. Newcastle, UK: Agenda Publishing.
- Beneish, M. (1999). The Detection of Earnings Manipulation. *Financial Analysts Journal*, 55(5), 24-36.
- Brewster, R. (2017). Enforcing the FCPA: International resonance and domestic strategy. *Virginia Law Review*, 103(8), 1611-1682.
- Buchan, B., Hill, L. (2014). The Historical Vicissitudes of Corruption. In *An Intellectual History of Political Corruption. Political Corruption and Governance* (pp. 155-169). London, UK: Palgrave Macmillan.
- Crumbley L., Fenton E. (2021). *Forensic and Investigative Accounting*. Chicago, IL: CCH publications.
- Dechow, P., Ge, W., Larson, C., Sloan, R. (2010). Predicting Material Accounting Misstatements. *Contemporary Accounting Research*, 28(1), 17-82.
- de la Torre, M. (2016). The Foreign Corrupt Practices Act: Imposing an American Definition of Corruption on Global Markets. *Cornell International Law Journal*, 49(1), 469-495.
- FCPA (2020). A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. <https://www.justice.gov/criminal/criminal-fraud/file/1292051/dl> [12. 4. 2024.]
- Gutterman, E. (2015). Easier done than said: Transnational bribery, norm resonance, and the origins of the US Foreign Corrupt Practices Act. *Foreign Policy Analysis*, 11(1), 109-128.
- Heinrich, F., Hodess, R. (2011). Measuring corruption. In *Handbook of Global Research and Practice in Corruption* (pp. 18-33). Cheltenham, UK: Elgar Online.

- Heywood, P. (2014). Measuring corruption: perspectives, critiques and limits. In *Routledge handbook of political corruption* (pp. 136-153). Oxon, NY: Routledge.
- Joković, M. (2018). Tipologije korupcije. *Srpska politička misao*, 62(4), 267-284.
- Kranacher, M., Riley, R. (2019). *Forensic Accounting and Fraud Examination*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Langseth, P. (2016). Measuring corruption. In *Measuring corruption* (pp. 7-44). Oxon, NY: Routledge.
- Malito, D. (2014). Measuring corruption indicators and indices. *Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper*, No. 13. <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/29872> [12. 4. 2024.]
- Mishra, P., Pandey, C., Singh, U., Gupta, A., Sahu, C., Keshri, A. (2019). Descriptive statistics and normality tests for statistical data. *Annals of Cardiac Anaesthesia*, 22(1), 67-72.
- Murphy, A. (2010). *Foreign Corrupt Practices Act: a practical resource for managers and executives*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Nye, J. (1967). Corruption and political development: A cost-benefit analysis. *American Political Science Review*, 61(2), 417-427.
- Passas, N. (2020). Anti-Corruption Beyond Illusions: The Pressing Need to Make a Difference. In *Yearbook of global ethics, compliance and integrity* (pp. 329-339). Bern, Switzerland: Peter Lang.
- Pustylnick, I. (2009). Combined Algorithm for Detection of Manipulation in Financial Statements. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1422693> [12. 4. 2024.]

CAN ACCOUNTING INFORMATION INDICATE CORRUPT ACTIVITIES OF COMPANIES?

Abstract: Corruption is a type of fraud faced by both underdeveloped and developing countries, as well as developed countries, and type of fraud having a high growth rate. Therefore, it is a necessity to have a way to detect and prevent it as early as possible to eliminate the damage it brings and to create equal chances for doing business for all market participants. To prevent corruption in the United States of America, the Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) was adopted in 1977, which should make it impossible to give bribes to public officials to obtain or retain a job. Based on this law, numerous companies have paid large fines for corruption. By analyzing the way in which illegal payments in companies are presented in accounting, the possibility of discovering corruption on the basis of financial reports was identified. In this paper, the financial statements of companies accused of corruption under the FCPA were analyzed with the aim of determining indicators that could help to detect corrupt schemes based on them. The ultimate goal of the authors is to develop a model that could timely indicate the existence of corruption in companies and thus prevent its further development.

Keywords: bribery, corruption, financial reports, indicators of corruption, FCPA